

At definere terrorisme

af Birthe Hansen

Formålet her er at foreslå en enkel og brugbar forskningsdefinition af civil terrorisme på baggrund af de mange, eksisterende muligheder – og at gøre det inden for rammerne af de almene krav til definitioner¹. Terrorismen er som andre centrale fænomener – f.eks. sikkerhed eller globalisering – ikke helt let at definere. En af grundene er, at begrebet er så politiseret. Dette gør det imidlertid ekstra vigtigt at vælge en definition, og helst en, der er så god som mulig. Ellers kan man havne i at tale forbi hinanden, fordi man har forskellige, men ikke eksplicitte forståelser, eller i politiske debatter på grundlag af forestillingen om, at 'den ene mands terrorist er den anden mands frihedskæmper' – der nok er en dækkende formulering i det politiske univers, men som ikke ville egne sig til f.eks. komparative analyser eller kumulative studier.

I den forskningsbaserede litteratur afspejles vanskeligheden ved, at der er mange forskellige definitioner i anvendelse. Schmid har f.eks. i sit hovedværk om terrorisme-definitioner identificeret over hundrede forskellige (Schmid 1985). Her skal Schmidts fund ikke gentages, blot skal der gives nogle aktuelle eksempler fra andre hovedværker om emnet:

»...define terrorism as the deliberate creation and exploitation of fear through violence or the threat of violence in the pursuit of political change« (Hoffman 1998:43).

»Terrorism is the deliberate and systematic murder, maiming, and menacing of the innocent to inspire fear for political ends« (Harmon 2000:1 – Harmon bruger definitionen fra Netanyahu 1986:9).

»...terrorism is meant to terrify«, »terrorism has more frequently been associated with violence committed by disenfranchised groups desperately attempting to gain a shred of power or influence« (Juergensmeyer 2000:5). »The old saying 'One person's terrorist is another person's freedom-fighter' has some truth to it«. »Whether or not one uses 'terrorist' to describe violent acts depends on whether one thinks that the acts are warranted« (Juergensmeyer 2000:9).

»In a sense we know terrorism when we see it, but we have to recognize that there will not be universal agreement as to its attributes...« (Taylor and Horgan 2000:6).

---

¹ Jeg vil gerne takke Peter Toft, Anders Wivel og Carsten Jensen for nyttige kommentarer til dette paper.

Man kunne tilføje, at FN indtil videre aldrig har haft en generel definition på terrorisme, da medlemslandenes situationer og interesser har været så forskellige, at en enighed ikke har kunnet opnås (Hansen og Pettersson 2001).

FN's definition ville imidlertid være *politisk* – i modsætning til en *forskningsdiskurs*². FN skal på basis af magt, interesser og idéer tage en fælles beslutning om en forståelse, og beslutningen ville blive taget i lyset af og sammen med beslutninger om andre ting. For eksempel kan land A, der ikke selv har noget i klemme i forhold til terrorisme være forhandlingsvillig og pragmatisk i forhold til land B, der har en klar dagsorden. Land A støtter land B's forslag, og får til gengæld land B's støtte til en styrket kamp mod narkohandel.

Den *politiske* terrorismediskurs er dermed afhængig af styrkeforhold og ændrer sig over tid. På samme måde er den folkelige diskurs bevægelig – og en lang række forskellige forestillinger vil typisk sameksistere. Der kan være forestillinger, der spænder fra terrorisme som skældsord, til raffinerede forestillinger, der er åbne for påvirkning. Konteksten, som de folkelige terrorismediskurser udfolder sig i, er meget varieret, hvilket afspejler sig i mangfoldigheden af forestillinger.

Man kunne tilføje andre diskurser: *Praktiske* diskurser hos lovhåndhævende myndigheder, juridiske diskurser, terrorgruppers egne forestillinger eller specifikke organisationsdiskurser. Her er imidlertid fokuseret på forskningsdiskursen, der naturligt nok vil være basis for forskningstekster og formidlende tekster (f.eks. til undervisningsbrug), der er baseret på forskning.

I forhold til forskningsdiskurser er det vigtigt, at terrorismebegrebet er helt klart, ikke kan misforstås, og kan anvendes til de udpegede formål. Derfor må en sådan definition opfylde de almene krav til en god definition, selv om en definition grundlæggende er en ad-hoc-begrebsliggørelse af et fænomen, som man har brug for at kunne beskrive og afgrænse i en konkret sammenhæng.

Som i andre sammenhænge vil der også være en kamp om det diskursive hegemoni i forskningsverdenen. Her stilles imidlertid nogle faste krav i forhold til at skabe muligheder for komparation, intersubjektiv overførbare og konsistens. Derfor er diskursen formentlig mere 'konservativ' og vedvarende i sin natur end andre diskurser, der ikke indgår i kontekster med disse krav. Ligeledes er forskningsdiskurser som regel knyttet til specificerede og afgrænsede formål, hvor konteksten på forhånd er klarlagt, hvilket præciserer forskellige diskursers relation til forskellige, specifikke formål.

---

² Diskurs forstås her som følger: »I bred forstand betegner diskurs tale, eventuelt en tale (eller skrift) om et begrænset emne. I lidt snævrere forstand betegner diskurs tale set under et særligt perspektiv, nemlig meningsfulde helheder af forbundne udsagn; liberalisme eller moderne naturvidenskab er eksempler på diskurs i denne betydning...« (Jensen 1997). Her bruges 'diskurs' i den snævre forstand.

I det følgende diskuteres kravene til en god forskningsdiskurs, forbehold opridses, og et forslag til terrorisme-definition fremsættes.

Det er imidlertid ikke ambitionen her at opfinde en ny definition, da litteraturen i forvejen er rig på gode forslag, og da det ville være uheldigt med en situation, hvor hver enkelt terrorismeanalytiker havde og anvendte sin egen. Det har imidlertid været hensigten at gennemgå de eksisterende forslag, udvælge de vigtigste elementer – som der efterhånden har udkrystalliseret sig en enighed om og en form for platform, og gennemgå disse. Dels for at placere dem i diskussionen om en god definition, dels for at sammenfatte dem til en relativt enkel definition, der er i overensstemmelse med den eksisterende platform. Endeligt har det været hensigten at understrege sondringen mellem faglige, politiske og folkelige diskurser.

Civil versus statsterror

Terror kommer fra latin (*terrere*) og betyder dermed at sprede rædsel. Dette er ordets etymologi, oprindelse. På det helt overordnede og udpegende niveau kan terrorisme derfor i første omgang anses for at udtrykke det at sprede rædsel.

På den måde er terrorisme et overbegreb, der kan rumme alt fra den nazityske statsterror og selvmordsangrebene den 11. september 2001 til den lille dreng, der terroriserer sine kammerater i børnehaven.

Valg af det objekt, man vil definere nærmere er netop et valg, og det omfatter derfor en 'arbitrær' – om end forhåbentlig meget velbegrundet – beslutning. Her er beslutningen, at det, der skal defineres nærmere, er civil terrorisme.

Hermed udelukkes på forhånd en stor og væsentlig form for terrorisme, nemlig statsterror³. Ikke fordi, at statsterror ikke er et vigtigt studieobjekt. Den er oftere mere brutal og længerevarende end civil terror, da statsapparater har flere ressourcer og dermed større mulighed for at udøve terror end civile. Der er imidlertid tre grunde til, at den skal ekskluderes her: For det første ville det blive alt for omfattende at gå videre med studier i *både* civil som statsterrorisme. For det andet har de to typer distinkt forskellige årsager, logikker og praktisk fremfærd. IRA og Stalins Rusland opstod af helt forskellige grunde med forskellige formål, de virkede på hver deres måde, og midlerne var brutale – men forskellige. For det tredje skal den anvendte definition anvendes i følgende studier af netop civil terrorisme, hvorfor definitionen naturligt nok retter sig mod dette fænomen.

---

³ I princippet kunne de civile være en gruppe inden for et statsapparat, der handlede mod egen stat via angreb på civile grupper.

En af de hyppigste indvendinger fra det folkeligt diskursive niveau i den aktuelle debat efter terrorangrebene den 11. september 2001 er ofte, at en terrorismedefinition bør omfatte begge dele. Det er et rimeligt krav, hvis pointen er, at begge dele er noget negativt. I analytisk forstand er det, for så vidt at man ikke ønsker at studere f.eks. fænomenet vold eller brutalitet, dog ikke hensigtsmæssigt. Analyser drejer sig jo som oftest om at gå bag brutaliteten og finde årsager, tendenser og dynamikker.

Politisk set ønskes den civile og den statslige terror også ofte kædet sammen, ikke mindst i konfliktsituationer med to parter. Den svageste part, der ikke er en stat, vil typisk fremstille sine handlinger som et asymmetrisk kampmiddel mod den stærke. Til gengæld ønsker den at få udnævnt den stærkeste parts gengældelsesaktioner som terrorisme, fordi de anses som lige så slemme som dens egne angreb. Omvendt vil den stærkeste part, typisk en stat, ikke ønske, at deres handlinger mod civile grupper kategoriseres som terror. De fremstiller handlingerne som et forsvar af staten mod uautoriseret vold, der anses for at være terrorisme.

Selv om statsterror er en delmængde af det helt overordnede fænomen, og selv om den ofte er mere omfattende end civil terrorisme, er der mange gode grunde til at fokusere på den civile terrorisme som forskningsobjekt – og definere den. Terrorangrebene den 11. september 2001 er i sig selv en grund, da den civile terrorisme da viste sig at være både velorganiseret og føre til hidtil usete tabstal. På den baggrund er civilterrorismen et relevant studieobjekt både med hensyn til årsager, mønstre og modforanstaltninger.

Her er spørgsmålet imidlertid, hvordan man kan forstå og forklare civile gruppers brug af vold, altså på selve handlingen, i bestemte sammenhænge og i et forskningsperspektiv. I denne sammenhæng er det 'arbitrære' element behovet for at finde en definition på vold, der begås af mennesker til fordel for en sag. Det vil sige civile i forhold til stater eller andre aktører. Det er dermed en bestemt form for terrorisme, der ønskes defineret, da vold udøves i mange sammenhænge, for mange formåls skyld, og af mange forskellige aktører. Dette sætter rammerne for den videre diskussion.

Hvordan definere

Hvad er en definition overhovedet? De gængse krav til en god definition er, at bestemmelsen ikke baseres på ord for fænomenet i sig selv; disse ord bør ikke indgå i selve definitionen. Derudover angiver Fremmedordbogen, at 'definition' kommer af latin (*definire* – at afgrænse), og at det betyder afgrænsning og bestemmelse⁴.

---

⁴ Schmidt (1985) ser også 'definition' som en ligning, der skal gå op, og hvor man derfor må have forskellige værdier på hver sin side af lighedstegnet – f.eks. $x = x+y$ ikke.

En god definition skal således både rumme en afgrænsning til andre fænomener samt en mere positiv bestemmelse af fænomenets egne karakteristika. Man kunne tilføje det mere pragmatiske krav, at man i det pågældende diskussionsfællesskab hurtigt skal kunne blive klar over, hvad det er for et fænomen, man taler om.

Hertil kommer, at de almene videnskabelige regler bør følges. Derfor bør definitionen også være udtømmende, udelukkende i forhold til andre fænomener, og den bør være frugtbar.

Hvis man går mere detaljeret metodisk til værks, bør der endvidere sondres mellem udpegende, nominelle/teoretiske og operationelle definitionsniveauer (Hellevik 1977; Lindblad 1972):

1. Det udpegende niveau betegner fænomenet
2. Det nominelle niveau angiver kriterierne for, hvad der falder inden for begrebets rammer (det vil sige afgrænser)
3. Det operationelle niveau angiver indikatorer på, hvornår de to første niveau synes afspejlet empirisk set

Man kunne spørge, hvorvidt definitionen også burde rumme en normativ dimension. Nogle videnskabssyn betoner en sådan. I den pågældende sammenhæng synes det imidlertid uhensigtsmæssigt: For det første er det hensigten at trække definitionsproblematikken ud af en politiseret sammenhæng og ind i en analytisk, for det andet er der ikke tale om en policy-diskussion, og for det tredje er normative synsvinkler sjældent forbundet med så konkrete fænomener som terrorisme. De handler mere om, hvorvidt man overordnet skal tilføre sin analyse en handlingsvinkel eller undervejs tilstræbe en søgen efter det gode.

Endeligt skal endnu en vigtig bemærkning knyttes til overvejelserne om den gode definition: Terrorismen kan, uanset definitionen, anskues fra mange vinkler. Som fænomenet vold, som asymmetrisk kampførelse, som udtryk for fundamentalistiske livssyn og så videre. Hvis man ønsker at undersøge fænomenet 'vold', er det dette, man skal definere – og så vil terrorisme blive en variation eller en underkategori. Hvis man vil undersøge asymmetrisk kampførelse gælder det samme. I forhold til fundamentalistiske livssyn ville man skulle definere sådanne og undersøge deres udtryksformer. Igen ville terrorisme komme ind som en variation.

Det er absolut relevant at undersøge terrorisme som del af noget andet, det vil sige uden for sig selv. Man kan ofte få stor viden om et fænomen ved at studere noget andet, og sådanne synsvinkler kan lægge megen og værdifuld viden til både de valgte studieobjekter og terrorismen i sig selv.

Problematikken her er imidlertid at lægge op til studier af terrorisme, mere præcist af den civile terrorisme, og definitionsproblemet omhandler derfor netop dette.

Udpegningen

Ved at tage udgangspunkt i, at terror er at sprede rædsel, bliver en del af indholdet fastlagt, men ikke det hele, og der er endnu ingen afgrænsning. Udpegningen er imidlertid det, der på dette niveau skal gøres mere håndfast. Dette indebærer både præciseringer og afgrænsninger (ikke specifikke afgrænsninger som på det følgende niveau, men afgrænsninger, der bidrager til en klar og generel udpegning).

For det første omhandler denne problematik menneskelig terrorisme. Definitionen skal derfor tilføjes nogle aktører: Mennesker. Da sagen drejer sig om ikke-statslig terror, kan 'mennesker' præciseres til 'civile'. Af relevansgrunde ændres 'civile' imidlertid til 'civile grupper'. I princippet kan terrorisme udøves af en enkeltperson (som UNA-bomberen), men enkeltpersoner vil typisk have begrænsede kapaciteter og operationsevne. I mange tilfælde vil de også være svære at skelne fra almindelige kriminelle, da en politisk sag (se neden for) kræver opbakning og samarbejde, som enkeltpersoner vil have svært ved at skaffe på trods af deres personlige engagement i den pågældende sag. Det kan desuden i højere grad være svært at vurdere, hvorvidt en enkeltperson har haft en sag, eller om vedkommende alene har haft personlig motiver begrundet med en sag. Dette er også svært at afgøre, når det gælder grupper, men her har medlemmerne af den pågældende gruppe i det mindste været nødt til at blive enige om at tilslutte sig gruppens sag. Det har krævet en viljesakt uden for det rent personlige, også selv om akten primært kan have tjent de personlige mål.

Det er dog heller ikke nok at sige 'civile grupper, der spreder rædsel', for dette omfatter også blandt andet klanopgør og hævn, hvor terror indgår som middel, og rædslen kunne principielt set også spredes ved hjælp af f.eks. rygter. Derfor må vold med i definitionen, men voldsanvendelsen må senere afgrænses for ikke umiddelbart at kunne forveksles med f.eks. krig.

Spørgsmålet er, om 'vold' er dækkende. Store materielle skader kan påføre også menneskelig skade (f.eks. mangel på vand, mad, boliger eller traumer) og føre til indirekte forårsagede dødsfald. Ligeledes kan omfattende materielle skader uden menneskelige tab (hvis terrorgruppen ringer på forhånd og får bygningen rømmet) påføre omgivelserne stor rædsel og føre til 'underkastelse' i forhold til terrorgruppens målsætninger.

Spørgsmålet her er formentlig grundlæggende et spørgsmål på det operationelle niveau: Hvor meget skal der til? Materielle ødelæggelser i stort omfang må anses for at være dækket af den brede formulering om vold mod ikke-kæmpende i definitionen, men som udgangspunkt må det kræves, at der

rettes vold mod civile – og ikke kun mod materiel – for at der er tale om terrorisme frem for f.eks. hærværk.

Næste skridt kunne dermed være 'civile grupper, der med vold spreder rædsel'. Heller ikke dette er nok. Der skal en sag med i billedet, men sagen må ikke *kun* være personlig. For at udgrænse det personlige tilføjes 'politisk' til 'sag'. Politisk forstås her i David Eastons forstand som beslutninger med konsekvenser for samfund, hvor samfund forstås som større fællesskaber (Easton 1998). Om det er samfundets religiøse eller fordelingsmæssige indretning eller noget helt andet, der er kernen i den politiske sag, er imidlertid ikke afgørende på dette udpegende niveau, da definitionen ellers ikke ville blive udtømmende. De forskellige sager – motivationer – kan imidlertid med fordel opdeles i en følgende typologi.

Udgrænsningen af krig, borgerkrig og lignende fænomener sker ved at kvalificere voldanvendelsen og målene til 'vold mod ikke-kæmpende'. Hvorfor nu ikke-kæmpende frem for uskyldige eller civile? Uskyldige er et svært ord at have i en definition, da det nødvendigvis rejser spørgsmålet: Uskyldig i forhold til hvad. En bankrøver, der bliver offer for en terrorhandling, bør også medtælles. Ligeledes åbner ordet 'uskyldig' for en fortolkningsstrid: Ofre i en stat, der er genstand for terrorhandlinger udført af en løsrivelsesbevægelse vil mene, at børn i en skolebus er uskyldige ofre. Bevægelsen vil omvendt mene, at hele staten er skyld i deres undertrykkelse. Uskyldig er derfor for uklar en betegnelse til definitionen.

Civile er en mere præcis betegnelse og vil ofte kunne anvendes i undervisnings- og formidlende sammenhænge. Den sætter fokus på terrormålenes typiske karakter. Den officielle amerikanske definition lægger vægt på det ikke-kæmpende aspekt (U.S. Department of State 2001). Man kan hævde, at dette skyldes, at USA dermed kan få et angreb som sprængningen af USS Cole ud for Yemens kyst i oktober 2000 med ind under terrorforståelsen. USA var ikke en besættelsesmagt, og de pågældende soldater var ikke i kamp.

Andre grænsetilfælde omfatter regeringsemedsmænd, regeringsledere eller kongelige personer. I visse tilfælde ville soldater eller disse ikke nødvendigvis skulle anses for at være ofre for guerillakrig eller oprør. Derfor er det nødvendigt at kunne sondre mellem implicerede i kamp og ikke-kæmpende.

Endeligt kunne man her spørge, om 'tilfældige' ikke kunne bruges, da det at sprede rædsel netop kræver et vist mål af tilfældige og ikke på forhånd udpegede mål. 'Tilfældige' vil imidlertid gøre en definition mindre brugbar, da terrorangreb ikke nødvendigvis fordrer et fuldstændigt

tilfældighedsprincip⁵. Typisk vil den gruppe ofre, der søges ramt, heller ikke være fuldstændig tilfældig ud fra en kollektiv betragtning – om end individerne vil være det.

Et særtræk ved terrorisme er desuden, at angrebene rummer et overraskelsesmoment, hemmelighedsfuldhed samt et vist mål af uforudsigelighed og systematik. Disse træk er imidlertid svære at få med i selve definitionen; de retter sig mere mod en bredere beskrivelse af fænomenet. For det første er systematikken oftere knyttet til den civile gruppes adfærd end til selve handlingen; handlingen kan f.eks. være et selvmordsangreb. For det andet er uforudsigeligheden i volden kun delvis – den er uforudsigelig i forhold til, hvilke individuelle personer, der bliver ofre, men ikke nødvendigvis uforudsigelig i forhold til den gruppe af mennesker, som ofrene tilhører.

Her er vi fremme ved en foreløbig definition, der udpeger følgende fænomen: 'Civile gruppers spredning af rædsel gennem anvendelse af vold mod ikke-kæmpende for at fremme en politisk sag'.

Endeligt kan man rejse spørgsmålet om handlingens mere præcise karakter i forhold til, om den er villet, rationel, systematisk, overraskende og/eller uforudsigelig. Den skal som mindstemål være 'villet' (det vil sige, at uagtsomme handlinger er netop uagtsomme, ikke terrorisme). 'Rationel' bør udgå, da der i forhold til bestemmelsen af handlingen ikke stilles krav til motiver, mental ligevægt eller forskellige former for rationalitet. Til gengæld er det måske ikke nødvendigt at medtage det villedede aspekt i selve definitionen. Hvis en gruppe unge i en bil, der reklamerer for en bestemt sag, ved et uheld påkører civile, ville dette næppe kunne anses for at være en terrorhandling – men en uagtsom handling. Systematik er på sin vis afgørende, da det hører med til villet politisk aktivitet og kunne adskille en terrorhandling fra et affektmord. På den anden side kan en gruppe udføre en enkelt terrorhandling og derefter blive arresteret eller dræbt. Og hvor er systematikken så henne? Det samme gælder for selvmordsaktioner. Tilbage står det overraskende eller uforudsigelige element. 'Overraskende' kan give forkerte positive associationer, da overraskelser ofte tillægges positive følger. Uforudsigeligt er mere præcist, da terrorgrupper på grund af deres typiske underlegenhed i forhold til modstanderen ofte har incitament til at angribe, hvor modstanderen ikke venter det for at maksimere usikkerheden og tvinge modstanderen til at bruge ressourcer på at sikre sig bredt. Imidlertid er der også forudsigelige træk ved terrorangreb: De rettes som regel mod modstanderen/repræsentanter for denne (om end det er typisk er uforudsigeligt, hvilke konkrete individer i populationen, de rettes mod), og hvis en gruppe er 'sprunget' ud er det forudsigeligt, at der vil komme angreb – såfremt gruppen har kræfter og råderum til at udføre disse.

---

⁵ I en post-definitorisk sammenhæng kunne man give følgende eksempel: 'Tilfældige' ofre har hidtil været de mest almindelige mål. Hvis definitionen ikke kun inkluderer 'tilfældige' mål, men også er åben for, at nøje udvalgte repræsentanter for 'fjenden', kan være terrormål, vil konsekvensen blive, at f.eks. de italienske Røde Brigaders mord på Aldo Moro vil blive omfattet.

Her nærmer vi os en virkelig svær beslutning. Det ville præcisere definitionen, hvis den rummede 'tilfældigheds'-elementet, der underbygger spredningen af rædsel og som empirisk støtte, men ordvalget vanskeliggør inklusionen. I denne sammenhæng træffes det valg på baggrund af en cost-benefit-analyse, der siger, at fordelene ved den mulige præcisering også indebærer risici for ikke-gensidig-udelukkende konnotationer, og at den kortest mulige definition trods alt er den bedste. Også selv om en sådan ekskluderer enkelte præciseringer. Til gengæld er det vigtigt at disse kommer med på definitionens operationelle (tredje) niveau. Her gælder det imidlertid udpegning og første grads-udgrænsninger.

Man kan indvende, at de ovenstående overvejelser har rettet sig alene mod terrorhandlingen og ikke mod sagen eller de udøvende personers træk. Dette er dog netop pointen, da problematikken her drejer sig om at definere sådanne handlinger – for *senere* at kunne forstå og forklare.

Som konklusion fremsættes hermed følgende definition på ikke-statslig terrorisme på udpegningsniveauet – baseret på almene kriterier for en god definition og med de forbehold for, hvad en sådan kan rumme, som der er nævnt i det ovenstående:

»*Civile gruppers rædselsspredende vold mod ikke-kæmpende for en politisk sag*«.

Det afgrænsende niveau

Det afgrænsende – nominelle – niveau fordrer i modsætning til det udpegende niveau en præcisering af det udpegede fænomen, det vil sige en afgrænsning til beslægtede fænomener og en nærmere indholdsbestemmelse. Det vil på dette niveau, hvor værdien af variabelen gøres mere klar, i lyset af den allerede foretagne udpegning ikke være nødvendigt med afgrænsninger til fjerntstående fænomener, kun til de nærtstående.

På dette tidspunkt skulle forskellen på terrorisme og almindelig kriminalitet stå klart, mens forholdet mellem terrorisme og krig, borgerkrig, folkemord, masse- og seriemord, guerillaaktivitet, frihedskamp og oprør stadig ikke er så ligetil. I hvert fald ikke i den overordnede diskussion. Disse 'fætre' til terrorisme – forstået som slægtskab i form af voldsanvendelse – har til fælles, at de indebærer vold og kan ramme ikke-kæmpende. Vi ser på dem en for en.

Krig kan ramme ikke-kæmpende i form af utilsigtede tab, krige føres for politiske sager, og de indebærer vold. Forskellen ligger i, at krig som hovedtendens ikke har til formål at sprede rædsel ved at ramme ikke-kæmpende, men tværtimod har til formål at ramme strategiske mål, kæmpende og på forhånd udpegede grupper (her er ikke nogen tilfældighedsmoment i udpegningen af ofre). Målene søges ødelagt og fjenden nedkæmpet. En ting er imidlertid, at fænomenet krig definatorisk adskiller sig fra terrorisme. Noget andet er, at krige i praksis kan være mere eller mindre 'beskidte', og terror kan

indgå som element i den samlede strategi, eller krige kan have karakter af totalkrigsførelse, hvor alle midler anvendes. Man kan opstille den hypotese, at terror som element i særlig grad indgår i asymmetrisk krigsførelse.

Selv om krig er forskellig fra terrorisme, kan terror således – på grund af sin grundlæggende karakter af middel – indgå som et delelement i krig og de øvrige relaterede voldsformer.

Borgerkrig er åben og væbnet konflikt mellem forskellige grupper inden for den samme stat. Der er også tale om politiske formål (jf. den brede definition af politisk formål vil en etnisk gruppes kamp om magten også anses for et sådant). Terror kan også her indgå som element, men borgerkrige vil imidlertid ofte have flere fællestræk med krige: Der er tale om en klar vi-mod-dem-situation, de fleste er inddraget, ødelæggelser af modpartens faciliteter er et mål, og konflikten foregår åbent.

Folkemord og statslig undertrykkelse er fænomener, hvor terror som middel ofte indgår. Der er imidlertid tale om statslig terror, og fænomenerne er 'mere' end terrorisme. I nogle tilfælde har der været tale om åben, systematisk udryddelse af bestemte, udpegede grupper.

Massemord og seriemord ligger også uden for terrorismedefinitionen, da morderne typisk ikke har 'sager', der ligger uden for dem selv. Forbrydelsen er målet i sig selv; den er ikke et middel.

Den sværeste sontring melder sig, når det drejer sig om *guerillaktivitet, frihedskamp og oprør*. I disse tilfælde er der tale om ikke-statslige aktører, der har en politisk sag, og som dermed umiddelbart kan falde ind under terrorismedefinitionen. Guerillaaktivitet kan afgrænses i forhold til terrorisme ved, at det er en kamp mod en anden part i en konflikt, hvor den anden part er en hær. Guerillakamp retter sig altså ikke mod ikke-kæmpende, og dermed afgrænses formen fra terrorisme. I forhold til frihedskamp er det ikke blot et udbredt synspunkt, at betegnelsen af denne vil afhænge af, hvem man holdt med, men også, at når en part har vundet, vil dens midler af eftertiden blive anset for frihedskamp snarere end terror.

Her er det imidlertid vigtigt at fastholde, at der er forskel på de politisk/folkelige diskurser og forskningsdiskursen. En frihedskamp adskiller sig ved at rette sig mod kæmpende frem for ikke-kæmpende (som i guerilla-aktivitet), at have karakter af selvforsvar mod statsterror og -undertrykkelse og/eller mod uretmæssig ekstern besættelse. Ydermere er der tale om situationer, hvor der ikke er mulighed for alternative udtryksformer som en igangværende forhandlingsproces.

Endelig kan man se væbnet oprør som selvforsvar i en situation med svære overgreb og mangel på alternative midler. Det er i denne sammenhæng mindre sandsynligt, at frihedskamp, guerilla-aktivitet eller væbnet oprør vil forekomme i demokratiske stater. I diktaturer eller under krigsrelateret besættelse vil formerne derimod med større sandsynlighed optræde. Ud fra en forskningsdiskurs vil det afgørende

imidlertid være, når man skal betegne en handling, hvorvidt den er rettet mod ikke-kæmpende: Er den det (og de øvrige elementer opfyldt), er den en terrorhandling.

Figur 1 viser fællestræk og forskelle ved de forskellige former for vold, der minder om terrorisme. Det kan bemærkes, at fokus har været på handlingen, og at terror som middel kan indgå i volds-former, der generelt set kan gives andre betegnelser. Med definitionen og de beslægtede kategorier, når man derfor frem til nogle idealtyper, hvor en handling derefter kan placeres i den mest dækkende.

Idealtypisk afgrænsning af voldsfænomener i forhold til terrorisme

	Terrorisme	Krig	Borgerkrig	Masse- /seriemord	Guerilla- aktivitet, væbnet oprør, frihedskamp
Vold	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Udført af civil gruppe (evt. person)	Ja	Nej	Nej/Ja	Ja	Ja (paramilitære enheder kan dog indgå)
Mod ikke-kæmpende	Ja	Nej	Ja/nej	Ja	Nej
For et politisk formål	Ja	Ja	Ja	Nej	Ja
Overraskelsesmoment og hemmelighedsfuldhed	Ja	Nej	Nej	Ja	Ja

Figur 1

De nævnte fænomener har vold til fælles. Derudover adskiller de sig fra terrorisme i forhold til de opstillede kriterier. Man kunne have opstillet andre kriterier til andre formål, men her har formålet været at bidrage til afgrænsningen af det ønskede fænomen – civil terrorisme.

Det nominelle niveau i definitionsprocessen har således været afgrænsende i forhold til det udpegende niveau, der primært beskrev og karakteriserede. Det nominelle niveau har endvidere gennem afgrænsningerne og sammenstillingen bidraget til at præcisere karakteristikken og kriterierne. Der er imidlertid stadig langt fra disse overordnede betragtninger til konkrete empiriske studier og forhold, hvor en række grænsetilfælde vil trænge sig på.

Det operationelle niveau

Det operationelle⁶ niveau er mere anvendelsesorienteret end de øvrige, og det har til formål at udstikke retningslinier for bestemmelse af konkrete, empiriske udfald. Det operationelle niveau er imidlertid mindre fast og udtømmende i den forstand, at det primært retter sig mod at kunne belyse en konkret problemstilling i en konkret undersøgelse bedst muligt. En terrorkampagne kan f.eks. finde sted i et område, hvor også organiseret kriminalitet er stærkt udbredt, og der kan være en overlappende personkreds eller overlappende mål. Niveaue og dets indikatorer vil derfor også typisk være mere detaljerede i forhold til den pågældende undersøgelse end i en almen sammenhæng som her.

De operationelle behov er således varierende, selv om indikatorerne skal være omfattet af og konsistente med de udpegende og nominelle bestemmelser. Indikatorerne skal imidlertid også repræsentere de overordnede niveauer på praktisk og frugtbar vis, og de skal kunne skære igennem, så det bliver muligt også i praksis at indplacere alle de pågældende hændelser på gensidigt udelukkende og udtømmende vis – eller i det mindste med en så lille residualkategori som muligt.

Hertil kommer, at analyse på det operationelle niveau ofte må indebære en vis pragmatisme, der knytter sig til, at terrorisme som studieområde er særligt vanskeligt i forbindelse med indsamlingen af data. I forhold til de ideelt set ønskede operationelle kriterier kan det derfor blive nødvendigt at nøjes med færre indikatorer, da information i forhold til alle de ønskede kriterier ikke vil være tilgængelig.

I lyset af det operationelle niveaus meget konkrete og målrettede karakter, vil der ikke her blive opstillet operationelle kriterier. I stedet vil der blive givet eksempler på nogle af de mange bestemmelsesmæssige dilemmaer, som niveauet indebærer.

1. I analysen af, hvorvidt en handling mod en regering skal betegnes som frihedskamp eller terrorisme, bør det fremgå, om regeringen skal klassificeres som et diktatur eller et demokrati for at erkende eventuelle handlingsalternativer. Dette kan rumme grænsetilfælde, hvor staten i store træk er demokratisk, men hvor nogle grupper er undtaget demokratiet. Eller hvor staten i princippet er demokratisk, men ikke i praksis.
2. I analysen af, hvorvidt der er tale om ekstern besættelse, må denne blandt andet indeholde angivelser af de folkeretlige omstændigheder, og om der er tale om en sideløbende forhandlingsproces (dvs. handlingsalternativer).

---

⁶ Det operationelle niveau er ikke det samme som et operativt niveau: Operationelt knytter sig til analytisk virksomhed, hvor et teoretisk eller definatorisk udgangspunkt skal kunne omsættes til praktisk analyse. Det operative niveau henviser til praksisformer uden for det analytiske felt. F.eks. skal politi og andre myndigheder have en definition på et operativt niveau.

3. I en bestemmelse af vold som indikator må det afgøres, om et angreb *kunne* have påført menneskelig skade (en terrorhandling kan være mislykket i den forstand, at det finder sted men ikke får den intendede effekt). Er det terror at kaste maling mod nogens øjne, hvis hel eller delvis blindhed kan blive følgen? Eller at angribe et laboratorium om natten, hvor enkelte forskere imidlertid kan tænkes at arbejde? Og hvor stor menneskelig skade skal lægges til grund?
4. I tilfælde med autoritære styreformer må det præciseres, hvorvidt en gruppes indirekte angreb på regeringen via handlinger mod regeringsbærende eller -støttende ikke-kæmpende parter tælles med.
5. Skal et planlagt angreb, hvor terroristen uskadeliggøres inden operationens fuldbyrdes, tælles med?
6. Hvordan forholder man sig til angreb, der er udført af paramilitære grupper eller af samarbejdende parter, hvoraf den ene er uniformeret og åbent kæmpende og den anden rent civil og opererer i hemmelighedsfuldhed?
7. Hvordan kategoriserer man et angreb, der udføres til økonomisk fordel for en gruppe, der i øvrigt har udført terrorangreb, men hvor det pågældende angreb retter sig mod finansieringen af fremtidige 'egentlige' terrorangreb'?

Man kunne tilføje en række andre grænsetilfælde eller komplekse omstændigheder, som der skal tages højde for i forbindelse med udarbejdelse af operationelle indikatorer.

Konklusion

Konklusionen på de ovenstående betragtninger er, at det er centralt at have en analytisk terrorismedefinition, at denne skal udarbejdes efter almene videnskabelige og definitions-mæssige principper, at den samme overordnede definition skal bruges til analyse af forskellige angreb (af hensyn til komparative analyser såvel som til mulighederne for kumulativ og sammenlignelig forskning – dette gælder også, selv om der opstår en uoverensstemmelse mellem de forskningsbaserede, politiske og/eller folkelige diskurser), og at terror er et middel som omfatter en række delmængder som statsterror og civil terrorisme.

Da civil terrorisme var målet, er den overordnede, foreslåede definition her som følger:

'Civile gruppers vold mod ikke-kæmpende for en politisk sag'.

Definitionen, som den fremstår her, er relativt *kort* i forhold til de elementer, der bør indgå. Dette skyldes, at en udpegende definition helst skal være relativt kort for hurtigt at kunne angive sin essens i det diskuterende fællesskab. Ikke mindst i en undervisningsmæssig situation, hvor formålet ikke er begrænset til definitionsproblematikken, men hvor fællesskabet også skal forholde sig til terrorismens udvikling, mønstre og former. Afhængigt af det ønskede formåls karakter bør den imidlertid udbygges eller suppleres med følgebemærkninger; især i forhold til konkrete case-studies med grænsetilfælde og detail-laguner.

Som den fremstår, har definitionen også den fordel, at den grundlæggende er i overensstemmelse med den platform, der har udkrystalliseret sig i terrorforskningen. Der kan konstateres en udstrakt enighed om grundelementerne i definitionen. Da en række forfattere har haft forskellige formål med og detaljeringsniveau i deres analyser, har der imidlertid været visse udsving omkring de konkrete benævnelse – om systematik eller forudsigelse skal med, om civile eller ikke-kæmpende skal bruges, hvor mange formål (f.eks. politiske, religiøse og/eller ideologiske), der skal medtages *et cetera*.

På denne baggrund er der her foretaget en diskussion af de enkelte elementer, samt redegjort for, hvorfor de konkrete valg er truffet. I forhold til grundelementer ser det dog ud til, at flere af disse vil kunne udskiftes med deres nærmeste 'konkurrenter' i en række sammenhænge uden den helt store betydning. Ligeledes kan det være hensigtsmæssigt at bruge en kortere eller længere definition afhængigt af formålet.

Endeligt vil en typologisering udgøre et væsentligt supplement til definitionen. En ting er, at en række handlinger kan betegnes som civil terrorisme. Noget andet er, en dybdegående forklaring på og forståelse af terrorisme vil kræve, at denne underopdeles i forhold til, hvad man specifikt ønsker at forklare og forstå (f.eks. motivation, årsager, udvikling i brug af midler eller hvordan, en bestemt form for terrorisme kan bekæmpes eller forebygges). I visse tilfælde vil det f.eks. være nyttigt at sondre mellem religiøs eller ideologisk terrorisme i forhold til motivationen, mens det i andre kan være hensigtsmæssigt at sondre mellem netværksbaseret eller klassisk hierarkisk terrorisme. Forskellige typologier vil dermed være hensigtsmæssige⁷.

Afslutningsvist skal det nævnes, at identifikation af terrorisme ikke er det samme som eller tilstrækkelig baggrund for identifikation af terrorgrupper eller terrorstøttende grupper.

I et bredere perspektiv er det studieobjekter i sig selv at undersøge, hvordan f.eks. politiske terrorisme-diskurser har ændret sig over tid, hvordan forskellige grupper har kæmpet for at få anerkendt deres kamp som legitim, eller hvordan den folkelige opfattelse forandrer sig. Disse forhold

---

⁷ For typologier se f.eks. Hansen, 2001 og 2002.

ændrer imidlertid ikke på baggrunden for eller nytten af at have en fast analytisk diskurs i forhold til en af de store, aktuelle udfordringer: Den civile terrorisme.

Henvisninger og litteratur

- Crefeld, Martin van: *The Transformation of War*. New York: The Free Press/MacMillan, 1991.
- Crenshaw, Martha: The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century. *Political Psychology*, Vol. 21, No. 2, 2000 (pp. 405-420).
- Easton, David: Om at analysere politiske systemer. I B. Hansen og C. Jensen: *Grundbogen i Statskundskab*. København: Akademisk Forlag, 1998, pp. 29-46.
- Foreign Affairs om terrorisme. www.foreignaffairs.org/home/terrorism.asp.
- Hansen, Birthe: *Terrorisme på Tværs*, 2. udg. København: Frydenlund, 2006.
- Hansen, Birthe: *Terrorisme – de utilfredse og den ny verdensorden*. København: Lindhardt & Ringshof, 2001.
- Hansen, Birthe og Kajsa Ji Noe Pettersson: 'Terrorisme – 'information og kilder'. *DUPI Fokus* nr. 4, 2001.
- Harmon, Christopher C.: *Terrorism Today*. London: Frank Cass, 2000 (2001).
- Hellevik, Ottar: *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget, 1977.
- Hoffman, Bruce: *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press, 1998.
- Hubback, Andrew: Apocalypse When? The Global Threat of Religious Cults. *Conflict Studies* 300, June 1997.
- Jensen, Carsten (red.): *Demokrati & Hegemoni. Ernesto Laclau og Chantal Mouffe*. København: Akademisk Forlag, 1997.
- Joffé, George: International Implications of Domestic Security. *EuroMesSCo Papers* 9, Lisboa.
- Juergensmeyer, Mark: *Terror in the Mind of God*. Berkeley: University of California Press, 2000 (2001).
- Juergensmeyer, Mark: Understanding the New Terrorism. *Current History*, April 2000.
- Keane, John: *Reflections on Violence*. London: Verso, 1996.
- Kellman, Barry: Catastrophic Terrorism – Thinking Fearfully, Acting Legally. *Michigan Journal of International Law*, Vol. 20:537, Spring 1999 (pp. 537-64).
- Lindblad, Ingemar: *Om den politiska vetenskapens grunder*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1972.
- Monaghan, Rachel: Terrorism and Counter-Terrorism in a Multi-Centric World: Challenges and Opportunities. I *Taylor and Horgan*, 2000 (pp. 159-169).
- Nakano, Osamu: A Modern View of Violence. *Journal of Japanese Trade & Industry*. September-

October 1998 (pp. 44-47).

Netanyahu, Binyamin (ed.): *Terrorism: How the West Can Win*. New York: Farrar, Straus Giroux, 1986.

Onwudiwe, Ihekwoaba D.: *The Globalization of Terrorism*. Aldershot: Ashgate, 2001.

Scmid, Alex P.: *Political Terrorism. A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1984 (1985).

Stump, Roger: *Boundaries of Faith*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, 2000.

Taylor, Max. and John Horgan (eds.): *The Future of Terrorism*. London: Frank Cass, 2000 (2001).

U.S. Department of State: *Patterns of Global Terrorism 2000. Annual Report*. Washington, D.C., April 2001. <http://www.state.gov>.

Wilkinson, Paul: *Terrorism Versus Democracy. The Liberal State Response*. London: Frank Cass 2001.